

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลแนวคิดทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา และกระบวนการสร้างจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก งานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๒ กระบวนการสร้างจิตอาสาอย่างยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา

ในพจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์ ของพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) “จิต” หรือ “จิตต์” หมายถึง ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพนึกคิด ความคิด ใจ ^๑ “อาสา” แปลว่า ความหวัง ความต้องการไทยว่า รับทำด้วยความเต็มใจ สมัคร แสดงตัวขอรับทำงานนั้นๆ^๒

พลังของอาสาสมัครหรือผู้มีจิตอาสาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสังคมแทบทุกด้าน^๓

ดังนั้นแนวคิดทฤษฎีจิตอาสาจึงหมายความว่า จิตใจที่อยากช่วยเหลือแม้เป็นหน้าที่ของตนก็ยินดีทำอย่างเต็มที่ให้ดีที่สุด แม้ไม่ใช่หน้าที่ของตนแต่ได้รับการร้องขอก็ยินดีช่วยเหลืออย่างเต็มใจและเต็มกำลัง

ในการทำงานจิตอาสาของฉือจี้เป็นแบบมหายาน คือ สอนให้ช่วยเหลือผู้อื่นไม่คิดถึงแต่ตนเอง ยิ่งเสียสละมากยิ่งช่วยมากก็เท่ากับเพิ่มความเป็นพระโพธิสัตว์ให้แก่ตนเอง ฉือจี้จะเน้นการทำงานเป็นทีม ฝึกฝนก่อนปฏิบัติการจริง และมีความเชื่ออย่างยิ่งว่าทุกคนสามารถเป็นพระพุทเจ้าได้

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๗.

^๓ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, “บัณฑิตอาสาสมัคร: ทางเลือกของการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคม ”, วารสาร คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ (มกราคม-มีนาคม), (มปท: ๒๕๔๔), หน้า ๒.

๒.๑.๑ หลักธรรมของผู้นำจิตอาสา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันก็ตาม หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ดีงาม โดยถูกต้องตามธรรม ผู้นำต้องนำผู้ตาม ให้ตระหนักถึงการบรรลุจุดหมายที่แท้จริง คือ เพื่อประโยชน์แก่เขา แก่ประชาชน และแก่โลก^๐

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ^๑ ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำ ในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ มีศิลปะ มีอิทธิพลต่อกลุ่มชน เพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่ปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ^{*}

ทะไลลามะ ให้ความหมายว่า ผู้นำที่แท้จริงจะได้รับการยอมรับจากผู้อื่นก็ต่อเมื่อเขาได้ปฏิบัติตามสิ่งที่เขาพูด หรือ ให้ความเคารพเชื่อถือ ผู้นำที่ดีจะต้องหมั่นฝึกฝนตนเองเพื่อรับมือกับภาวะวิกฤต ผู้นำที่ดีต้องทำให้ทุกๆ ฝ่ายทั้งภายในและภายนอกองค์กรรับรู้การตัดสินใจทุกอย่างของเขาเป็นไปด้วยความยุติธรรม^๒

จากความหมายของผู้นำจิตอาสาซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรม ดังนั้นหลักธรรมของผู้นำจึงเปรียบเสมือนหัวใจของคัมภีร์ที่จะนำไปยังเป้าหมายส่วนผู้ตามก็คือปลายธนูที่จะติดตามหัวธนูไปยังเป้าหมายนั้นๆ ด้วยกันจึงมีหลักธรรมอันได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ สัมปรัศีลธรรม ๗ ทศพิทธาธรรม

๑) สังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ หมายถึงเครื่องสงเคราะห์กัน คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หลักการสงเคราะห์ ช่วยเหลือกัน ยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลก สังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ดุจสลักเกาะยึดรถที่กำลังแล่นไปให้คงเป็นรถและวิ่งแล่นไปได้ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่อง

^๐พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) , ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก , ๒๕๔๗), หน้า ๓๓-๔.

^๑ปัจจุบันสมณศักดิ์ คือ พระพรหมบัณฑิต.

^{*}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

^๒ทะไลลามะ และ ลอเรนซ์ แวนแดน มิวเซนเบิร์ก , สมณ สุวรรณรัตน์ แปล , วิธีแห่งผู้นำ , (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เนชั่นบุ๊คส์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙ - ๓๑.

ยึดเหนี่ยวใจคนดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “สังคหวัตถุเหล่านี้แล ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ฉะนั้น” สังคหวัตถุประกอบด้วยหลัก ๔ ประการ^๖ คือ

๑) ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ทุน หรือ ทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยาคุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่าทรัพย์สินสิ่งของที่หามาได้ไม่ใช่ของจริงยั่งยืน เมื่อสิ้นชีวิตก็ไม่สามารถนำติดตัวไปได้ การให้สิ่งของ (อามิสทาน) หรือการให้ความรู้ (ธรรมทาน) แนะนำสั่งสอนด้วยน้ำใจไมตรี มีความโอบอ้อมอารี จะช่วยผูกใจคนไว้ได้ การทำทานนั้นจะไม่สูญเปล่า เพราะผู้ที่ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ให้สิ่งที่พอใจย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจ”^๖

การให้ทั้ง ๒ อย่างข้างต้นนี้ ธรรมทานนั้นเป็นเลิศกว่าทานทั้งหลาย^{๖๗} เพราะการให้ด้วยสิ่งของจะทำให้บุคคลได้พึ่งพาอาศัย พ้นจากความทุกข์เดือดร้อน ส่วนธรรมทานจะช่วยให้บุคคลรู้จักที่จะใช้ความรู้และศิลปวิทยาการที่ได้ไปเพื่อการพึ่งตนเองในการต่อไป ดังนั้นเมื่อให้อามิสทานแล้วก็ควรให้ธรรมทานด้วย ซึ่งหมายถึงการให้ธรรมให้ความรู้ให้คำแนะนำสั่งสอนการบำเพ็ญทาน

๑๐ ประการ

- ๑) ให้ทานด้วย ทรัพย์สินเงินทอง
- ๒) ให้ทานด้วย สายตาที่เมตตาปราณี
- ๓) ให้ทานด้วย ใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส
- ๔) ให้ทานด้วย วาจาที่ไพเราะน่าฟัง
- ๕) ให้ทานด้วย ให้แรงงานช่วยเหลือผู้อื่น
- ๖) ให้ทานด้วย การอนุโมทนายินดีเมื่อผู้อื่นทำดี
- ๗) ให้ทานด้วย การให้อาสนะ (ที่นั่ง)
- ๘) ให้ทานด้วย การให้ที่พักอันสะดวกสบาย
- ๙) ให้ทานด้วย การให้อภัย

^๖พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ ก๊อปปี้ จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

^๖องฺ ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๒.

^{๖๗}ญ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๐/๔๗๗.

๑๐) ให้ทานด้วย การให้ธรรมะ^{๐๐}

๒) ปิยวาจา พูดจาน่ารัก นานิยมนับถือ พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผล เป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือ คำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมนามาคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ^{๐๐} พระพุทธองค์ ทรงให้ความสำคัญในเรื่องของการพูดอย่างยิ่ง ดังปรากฏหลักที่ทรงใช้ในการตรัสอ้างอิง ^{๐๐} ดังนี้ คือ ราชกุมาร

๑) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริงไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น

๒) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น

๓) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมเลือกให้เหมาะสมกาล เพื่อกล่าววาจานั้น

๔) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น

๕) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น

๖) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ และประกอบด้วยประโยชน์ และเป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่นเป็นผู้รู้จักกาละที่เหมาะสม เพื่อกล่าววาจานั้น ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ราชกุมาร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย^{๐๐}

พระพุทธองค์ได้ทรงให้หลักการพูดที่เป็นวาจาสุภาสิต ไม่เป็นวาจาทุภาสิต เป็นวาจาไม่มีโทษ และวิญญูชน ไม่ติเตียนซึ่งประกอบด้วย พูดถูกกาลเทศะ คือ ถูกเวลาและสถานที่ พูดตาม

^{๐๐}พระอาจารย์มิตฺตฺฐาโอะ คเวสโก, **สาระแห่งชีวิตคือรักและเมตตา**, วัดป่าสุคันธาราม บ้านท่าเตียน ต.ไทรโยค อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี, (พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน), หน้า ๒๘.

^{๐๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบัญญัติชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕.

^{๐๐}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๘.

^{๐๐}เจตนีย์ ศรีวังพล, “ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสาของอาสาสมัคร สวพ. ๙๑”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๑-๔๒.

ความจริง พูดด้วยคำสุภาพอ่อนหวาน พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ พูดด้วยจิตที่มีเมตตา^{๐๐} จะเห็นได้ว่า เมื่อมีการให้ก็ต้องประกอบด้วยความรู้จักพูด ถึงจะเป็นที่รักที่ชอบใจของคนทั่วไป เมื่อบุคคลได้ฟังแล้วเกิดความสมัคสมานสามัคคีในหมู่ชน มีกำลังใจที่จะทำความดี เกิดแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์เพื่อตนเองและสังคม

๓) อุตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวายเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมด้านจริยธรรม^{๐๙} หลักธรรมนี้ ทำให้บุคคลชวนชวายเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือให้งานสำเร็จ เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งด้านกำลังความคิดสติปัญญา และกำลังทรัพย์ มีการชักนำในทางดี แนะนำด้านอาชีพ ความเป็นอยู่ ด้านสุขภาพกาย การปลูกจิตสำนึกให้คนรู้จักช่วยเหลือสังคม บุคคลที่ปฏิบัติด้านอุตถจริยาจะทำให้จิตใจความเห็นแก่ตัว มีความเอื้ออาทร ห่วงใยผู้อื่นในหมู่ประชาชน เกิดความมั่นคงแก่สังคมและประเทศชาติ

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์ กันเป็นต้น^{๐๑}

สังคหวัตถุ ๔ นี้จะช่วยด้วยทุนด้วยของหรือความรู้ ช่วยด้วยถ้อยคำ ช่วยด้วยกำลังงาน ช่วยด้วยการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา^{๐๒} ซึ่งคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวกันไว้ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่าร่มผ้าแล่นไปได้ เพราะสลักคอตีตรึงส่วนประกอบต่างๆ ของร่มผ้าฉันใด คนในสังคมก็ฉันนั้นคือรวมกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรได้ก็เพราะลื้มสลัก ทำหน้าที่ทางใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน^{๐๓}

ข้อความดังกล่าวมานี้สอดคล้องกับที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อรรถาธิบายไว้ว่า“ในการบำเพ็ญความดีนั้น ต้องทำได้ทั้งภายในและภายนอก หากว่าไม่มีฐานอยู่ภายใน ไม่มี

^{๐๐}ที.ส. (ไทย) ๙/๖/๔.

^{๐๙}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, หน้า ๒๕.

^{๐๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๑.

^{๐๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, หน้า ๒๕.

^{๐๓}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๙), หน้า ๔.

เมตตากกรุณาเป็นต้น การช่วยเหลือที่เรียกว่าสังคหวัตถุ ๔ อาจทำได้ด้วยเจตนาที่ไม่สุจริตก็ได้ อาจจะ
ทำด้วยความหลอกลวง และด้วยเพื่อประโยชน์ส่วนตนก็ได้”^{อน}

สังคหวัตถุ ๔ ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอนี้ เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อแสดงออกถึงการเอาใจใส่
กันและกันตามฐานะ เป็นหลักที่พระพุทธองค์ได้วางไว้ให้สังคม ปฏิบัติตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่ง
สามารถนำมาใช้กับครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่บุคคลมีจิตใจที่
จะช่วยเหลือผู้อื่น ไม่ว่าจะทางใดก็ตาม ก็สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีจิตอาสาที่พอสรุปได้ว่า การ
ทำงานจิตอาสาคือการทำงานด้วยจิตใจเอื้อเฟื้อ ประารถนาที่จะให้ด้วยความรู้สึกเข้าใจและเห็นใจ
ผู้อื่น เป็นงานที่ไม่ใช่ภาระหน้าที่ หากแต่เกิดจากการสมัครใจทำ จิตอาสา จึงเป็นลักษณะทางจิต
ของบุคคลที่ประกอบด้วยความมีน้ำใจ และจิตสำนึกหรือสำนึกสาธารณะที่เสียสละร่างกาย แรงใจ
และสติปัญญาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม^{๐๐}

๒) อิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔^{๐๐} หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่ง
ผลที่มุ่งหมาย^{๐๐} ได้แก่ ๑. อนุท ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และ
ปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ๒. วิริย ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม
เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ๓. จิตต ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด
เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไปวิมสหา ๔. ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้
ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยังหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการ
วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

อิทธิบาท ๔ เป็นธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จ เมื่อผู้มีจิตอสาามีขั้นทะ คือ ความ
พอใจ ทำให้งานจิตอาสาเป็นเรื่องสนุก และเป็นสุข เวลาที่เราสนุกและเป็นสุขเราจะรู้สึกเหนื่อย
ยอมทำให้เกิดความเพียร คือ วิริยะ ยิ่งทำยิ่งสนุกและเป็นสุขความเพียรยอมตามมาเอง จิตอาสาที่ดี
ต้องใส่ใจในการกระทำของตน ที่ให้ผลทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ในขณะที่เหล่าจิตอาสาทำงานกับผู้คน

^{อน} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), บทบาทนักศึกษาในการศึกษาพุทธศาสนา , (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕-๒๗.

^{๐๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (อารยวัฑฒิ), (นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

^{๐๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

^{๐๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๐.

ย่อมต้องพิจารณาพิจารณาในสิ่งที่ทำ นั่นคือ วิมังสา เมื่อจิตอาสาเมื่อทวิบาท ๔ ย่อมทำให้งานจิตอาสาประสบความสำเร็จ

๓) พรหมวิหาร ๔

คำว่า “พรหมวิหาร” มีความหมายว่า เป็นธรรมประเสริฐ เป็นธรรมหาโทษมิได้ ” พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึง พรหมวิหาร ๔ ว่า เป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ เป็นธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติจึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด ๐๐ ปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ มนุษย์สามารถสร้างและอภิบาลโลกด้วยตัวมนุษย์เอง” ๐๐ พรหมวิหาร ๔ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา ๔ เพราะแผ่ส่งมาเสมอโดยทั่วไป ในมนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น

พรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วยเมตตา ๐๙ ความรักความปรารถนาดี ผู้มีเมตตาพึงหวัง อานิสงส์ ๑๑ ประการ คือ ย่อมหลับเป็นสุข ๑ ย่อมตื่นเป็นสุข ๑ ย่อมไม่ฝันลามก ๑ ย่อมเป็นที่รักแห่งมนุษย์ทั้งหลาย ๑ ย่อมเป็นที่รักแห่งอมมนุษย์ทั้งหลาย ๑ เทวดาทั้งหลายย่อมรักษา ๑ ไฟ ยาพิษ หรือศาตราย่อมไม่กล้ากรายได้ ๑ จิตย่อมตั้งมั่นโดยรวดเร็ว ๑ สีน่าย่อมผ่องใส ๑ เป็นผู้ไม่หลงใหล ทำกาละ ๑ เมื่อไม่แตกตลอดคุณอันยิ่ง ย่อมเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก ๑ ๐๐ กรุณา ความสงสารคิดว่าให้พ้นทุกข์ ๐๐ ความมีใจพลอยหวั่นไหว เมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์แล้วก็อยากช่วยปลดปล่อยทุกข์ของเขา ทำให้ขึ้นสู่ภาวะปกติ ๐๐ มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ๐๐

๐๐ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓.

๐๐ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๒๑.

๐๙ อ.จ. ทสก. (ไทย) ๒/๑๕/๒๕๔.

๐๐ อ.จ.ทสก. ๒๔/๘๒๙๗-๘๓๐๙/ ๓๖๑.

๐๐ ปิ่น มุทุกันต์, **บันทึกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐๘.

๐๐ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕-๓๖.

๐๐ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, หน้า ๑๓.

๔) สัมปนิสัยธรรม

สัมปนิสัยธรรม ๗^{๐๐} หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ ประกอบด้วย^{๐๐} อัมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุรู้หลักความจริง รู้หลักการ อุตตัญญตา เป็นผู้รู้จักผลคือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ อุตตัญญตา เป็นผู้รู้จักตนคือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป มัตตัญญตา เป็นผู้รู้จักประมาณคือ รู้จักความพอดี กาลัญญตา เป็นผู้รู้จักกาลคือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน ปริสตัญญตา เป็นผู้รู้จักบริษัคือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อชุมชนนั้นๆ ปุคคลัญญตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญตา เป็นผู้รู้จักบุคคลความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอหยาศัยความสามารถ และคุณธรรม^{๐๐}

๕) ทศพิธราชธรรม^{๐๐}

ทศพิธราชธรรม เป็นธรรมของพระราชากิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมืองธรรมของนักปกครอง

๑) ทาน การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒) ศีล ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีทวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษา กิตติคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

๓) บริจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔) อาชชวะ ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไรรมารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕) มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอหยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองศ์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีที่วิลาสสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้รับความรักภักดี แต่มีขาดยาเกรง

๖) ตปะ ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยิจิต ระงับยับยั้ง

^{๐๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๒๒.

^{๐๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔.

^{๐๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๒๗-๔๒๘.

^{๐๐}พ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔/๗๖๘.

ข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

๗) อักโกธะ ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัย ความและกระทำการต่าง ๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจำใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัย ความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง

๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือ เกณฑ์ แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเหิรอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ ประชาชนผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙) ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายเหนื่อยหน่าย เพียงไร ก็ไม่ทอดทิ้ง ถึงจะถูกย่ำถูกเหยียดด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณียที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐) อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรมดา คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มี ความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีสาย ลามสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สติมั่น ในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม กดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม กดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

๒.๑.๒ หลักธรรมของบุคคลในองค์กร

องค์กร หมายถึง บุคคลกลุ่มหนึ่งที่มารวมตัวกัน โดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายอย่าง หนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน และดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันอย่างมีขั้นตอนเพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์นั้น

องค์กรทุกองค์กร ย่อมมีปัญหาด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นองค์กรเล็กหรือองค์กรใหญ่ก็ ตาม บุคคลในองค์กรเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้งานราบรื่น โดยเฉพาะพนักงานที่มีจิต อาสาในการทำงาน ในหัวข้อนี้ผู้เขียนนำเสนอหลักธรรมของบุคคลในองค์กรที่จะช่วยให้บุคคลใน องค์กรทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขและสามารถพัฒนาจิตอาสาของตนได้ง่ายขึ้น ได้แก่ ทาน กัลยาณมิตรธรรม ภาวนา ฆราวาสธรรม

๑) ทาน

คือ การให้ ยกมอบให้แก่ผู้อื่น ให้ของที่ควรให้ แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา สละ ให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

^{๐๐}พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๖-๓๓๗.

^{๐๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

องค์คุณของกัลยาณมิตรคุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ ได้แก่

(๑)ปิโย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ได้ถาม (๒)ครุ นำเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย (๓) ภาวนีโย นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเฝ้าอย่างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ (๔) วตฺตา จัจจุจกฺกพุดให้ไฉไล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี (๕) วจนฺกุขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำะวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อบ่ไม่ฉุนเฉียว (๖) คมภีรญฺจ กล้า กตฺตา แกล้งเรื่องลำลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป (๗) โน จฺญฺฐานะ นิโยชเย ไม่ชักนำในอสุภาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย ๐๐

จิตภาวนา การเจริญจิตพัฒนาจิตการฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตทนมัสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น

ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญาพัฒนาปัญญาการฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาบุคคลที่มีคุณสมบัติชุดนี้ครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์^{๐๐} การภาวนาช่วยให้บุคคลที่มีจิตอาสาเจริญขึ้น เมื่อแต่ละบุคคลเจริญขึ้นทั้งองค์กรจิตอาสา ก็จะเจริญขึ้นตามกันไปด้วย

๔) **ฆราวาสธรรม**^{๐๐} ธรรมสำหรับการครองเรือน มี ๔ อย่างคือ สัจจะ (ความจริง) ทมะ (ความฝึกฝนบำรุงตน) ขันติ (ความอดทน) จาคะ^{๐๐} (ความเสียสละ)

สรุป หลักธรรมของบุคคลในองค์กรจะช่วยให้บุคคลในองค์กรทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขและสามารถพัฒนาจิตอาสาของตนได้ง่ายขึ้น ได้แก่ ทาน คือ การให้ กัลยาณมิตรธรรม คือ คุณสมบัติของมิตรที่ดีหรือมิตรแท้ ภาวนา ๔ คือ การพัฒนากาย ศีล จิต ปัญญา และฆราวาสธรรมธรรมของผู้ครองเรือน

๒.๑.๓ หลักธรรมองค์กร

หลักธรรมองค์กร หมายถึง หลักธรรมที่ตัวองค์กรจะช่วยส่งเสริมให้บุคคลกรทำงานง่ายขึ้น หรืออยู่ร่วมกันได้ง่ายขึ้น และสามารถพัฒนาจิตอาสาได้ง่ายขึ้นด้วย ได้แก่ สปปายธรรม

๑) สปปายธรรม ๗

สปปายะ หมายถึง สภาพเอื้อ สภาวะที่เกื้อหนุน สิ่งสถานที่หรือบุคคลซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะกัน เกื้อกูล โดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและประดับประดาครองรักษาสมมติ มี ๗ อย่าง คือ อาวาส ที่อยู่ โฉง ที่บิณฑบาตหรือแหล่งอาหาร ภัตตาคาร เรื่องพูดคุยที่ส่งเสริมการปฏิบัติ บุคคล ผู้ที่อยู่ใกล้แล้วจิตผ่องใสสงบมั่นคง โภชนะ อาหาร อุตุ อุณหภูมิและสภาพแวดล้อม อริยาบถ

๒.๑.๔ หลักธรรมของการอยู่ร่วมกัน

หลักธรรมของการอยู่ร่วมกัน เป็นหลักสำคัญของบุคคลทุกคนในองค์กรที่จะต้องมีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพื่อให้การพัฒนาจิตอาสาองงามขึ้นต่อไป หลักธรรมในที่นี่จะเกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสาร ธรรมชาติของการอยู่ร่วมกัน และวินัย มีหลักธรรมดังต่อไปนี้ คือ สัมมาวาจา ปิยวาจา วาจาสุภาสิต สาราณียธรรม อริยวินัย

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : คณะผู้ศรัทธาร่วมกันจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน, ๒๕๕๑), หน้า ๕๔.

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๗.

๑) สัมมาวาจา

สัมมาวาจา^{๐๐} เจรจาชอบ ได้แก่ วจีสุจริต ๔^{๐๐} ละการพูดเท็จ ละคำส่อเสียด ละคำหยาบ
ละคำเพ้อเจ้อ

๒) ปิยวาจา

ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานฉันท์
สามัคคี ให้เกิดไมตรี และความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็น
หลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี^{๐๐} อานิสงส์แห่งปิยวาจาท่านแสดงไว้ว่า ผู้มีปัญญา ย่อมไม่พูดพล่อยๆ
เพราะเหตุแห่งคนอื่น หรือตนเองผู้นั้นย่อมมีผู้บูชาในท่ามกลางชุมชนแม้ภายหลังเขาย่อมไปสู่สุคติ

๓) สาราณียธรรม

สาราณียธรรม ๖ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกันหลักการ
อยู่ร่วมกัน ได้แก่

(๑) เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ
ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อ
หน้าและลับหลัง

(๒) เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ
ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดง
ความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๓) เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ
ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

(๔) สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็น
ของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ชื่อนี้
ใช้ อปปฏิวัฑิตตโภคี ก็ได้

(๕) สีสสัมปัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและ
ลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของ
หมู่คณะ

(๖) ทัณฺณิสสามัญญตา (มีทัณฺณิสตั้งงามเสมอกันเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและด้านหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือ ขจัดปัญหา

ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณคือ เป็น สารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็น ปิยकर्ณ ทำให้เป็นที่รัก เป็น ครุकर्ณ ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อ ความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อ ความไม่วิวาท เพื่อ ความสามัคคี และ เอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๐๐}ของจิตอาสา

๔) อริยวินัย

อานนท ! ในการบัดนี้ก็ดีในกาลล่วงไปแห่งเราก็คงดีใครก็ตามต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะเป็นอยู่...อานนท ! ภิกษุพวกใดเป็นผู้ใคร่ในสิกขาภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุด^{๐๙}

ความสำนึกในการรักษาศีลหรือปฏิบัติตามศีล แยกออกได้เป็น ๒ ด้าน คือ การฝึกหัดขัดเกลาตนเอง เพื่อความก้าวหน้าในคุณธรรมที่ยิ่งๆ ขึ้นไป อย่างหนึ่ง และการคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นหรือของสังคมอย่างหนึ่ง ความดำรงอยู่ด้วยดีของชุมชนที่เรียกว่าสงฆ์ เพราะความมั่นคงของสงฆ์และของพระศาสนาต้องอาศัยศรัทธาของประชาชน ประโยชน์สุขสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ประโยชน์สุขของประชาชน หรือชาวบ้านผู้เลื่อมใสและจะเลื่อมใสนั่นเอง^{๐๑}ผู้รักษาศีลประพฤติตามวินัย ควรเข้าใจ วัตถุประสงค์คือ ประโยชน์ที่มุ่งหมายของวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงแถลงก่อนบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อ^{๐๒} ซึ่งมีอยู่ใน ๑๐ ประการ คือ

- ๑) เพื่อความดีงามที่เป็นไปโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์
- ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- ๓) เพื่อกำราบคนหน้าด้านไม่รู้จักอาย
- ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- ๕) เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน
- ๖) เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในภายหลังก
- ๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
- ๘) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่เลื่อมใสแล้ว

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๑.

ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๗๖/๕๔.

ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๔๘/๓๖๕.

วิ.มท. (ไทย) ๑/๒๐/๓๗.

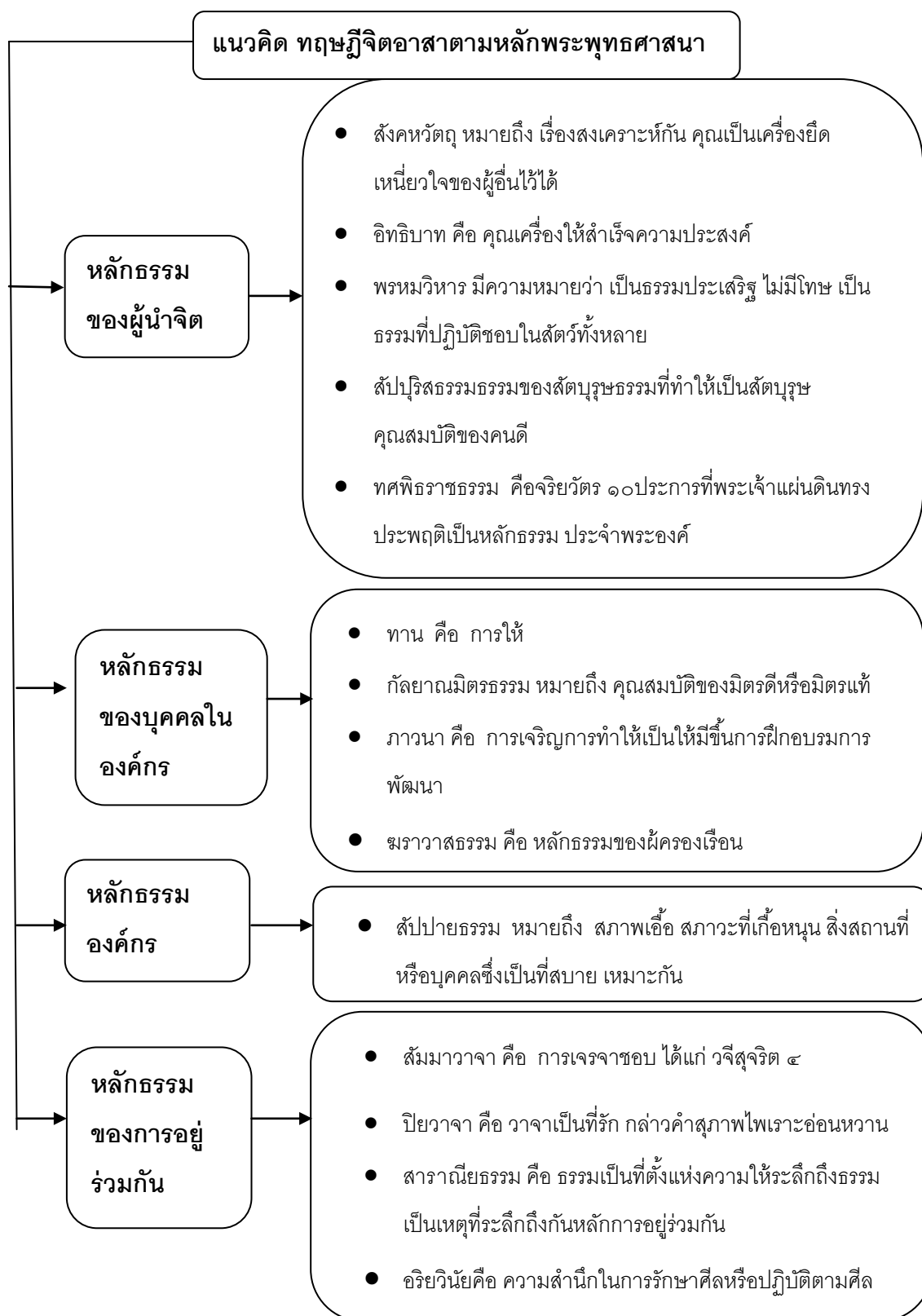
๙) เพื่อความดำรงมั่นแห่งสัตถธรรม

๑๐) เพื่อส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อย สนับสนุนวินัยให้หนักแน่น

สรุป แนวคิดทฤษฎีของจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคนในองค์กร เพื่อความร่วมมือ เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของทุกองค์ประกอบขององค์กรตั้งแต่ ผู้นำ บุคคลในองค์กร ตัวองค์กรเอง และการอยู่ร่วมกันในองค์กร ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้สามารถอธิบายได้ดังแผนภูมิที่ ๒.๑ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑

แสดงแนวคิด ทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๒ กระบวนการสร้างจิตอาสาอย่างยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา

ในกระบวนการสร้างจิตอาสาอย่างยั่งยืน หมายถึง กิจกรรมการดำเนินงานหรือทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ หรือความเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้นตอนภายในองค์กร ถ้าองค์กรใดสามารถสร้างจิตอาสาเป็นกระบวนการได้ จิตอาสาภายในองค์กรก็จะมีรูปแบบเป็นของตนเอง และยังสามารถปรับโครงสร้างให้พัฒนาได้มากยิ่งขึ้น

๒.๒.๑ กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนแยกเป็น ๒ ตอน คือ

๑) การพัฒนาคน โดยพัฒนาตัวคนที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ด้วยการพัฒนาตัวคนเต็มทั้งระบบ คือครบทั้ง พฤติกรรม พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญาออกมา เป็นพฤติกรรมที่ประกอบด้วยศีล จิตใจ จิตใจที่มีเจตจำนงที่เป็นตัวชี้กำหนดพฤติกรรม และสภาพจิตใจที่พอใจและมีความสุขก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคงโดยใช้สมาธิเป็นตัวประคับประคองจิตใจ ปัญญาปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัว โดยใช้โยนิโสมนสิการ สรุปได้ดังตารางระบบการพัฒนาคน

ระบบไตรสิกขา	ระบบการพัฒนาคน
ศีล	พฤติกรรม
สมาธิ	จิตใจ
ปัญญา	โยนิโสมนสิการ

๒) ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน^{๑๖}

- ๑) มนุษย์ - พัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพโดยมีสุขภาพดี ชยันอดทน รับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญ
- ๒) สังคม - การสร้างบรรยากาศแห่งการไม่เบียดเบียน ตลอดจนบรรยากาศแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล
- ๓) ธรรมชาติ- เราจะอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างสันติ โดยไม่เบียดเบียนทำลายเอาเปรียบกัน
- ๓) เทคโนโลยี – เป็นส่วนประจักษ์สู่เสถียรภาพของมนุษย์แต่ละคนอย่าทำตัวให้ตกเป็นทาส

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๒๕๕๐), หน้า ๒๓๗-๒๕๗.

เทคโนโลยี นำเทคโนโลยี มาใช้เพื่อประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และ ประโยชน์แกโลกที่เราอยู่

“คนที่เป็นบัณฑิต มีปัญญามาก ย่อมคิดการ มิใช่เพื่อเบียดเบียนตน มิใช่เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น มิใช่เพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย เมื่อจะคิด ย่อมคิดการที่เกื้อกูลแก่ตน ที่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ที่เกื้อกูลแก่ทั้งสองฝ่าย ที่เกื้อกูลแก่ทั้งโลกเลยทีเดียว”^{อน}

๒.๒.๒ พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาอย่างยั่งยืน

จิตวิทยาแบบยั่งยืน เป็นองค์ประกอบหนึ่งหรือปัจจัยอย่างหนึ่งในกระบวนการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง ซึ่งจะส่งผลช่วยให้ทำให้นุชนสามารถพัฒนาไปแล้ว สิ่งแวดล้อมก็อยู่ได้และเศรษฐกิจก็เป็นไปด้วยดี จิตวิทยาที่ยั่งยืนต้องให้สุขที่ยั่งยืน^{อน} วิธีการดำเนินชีวิตที่จะทำให้มนุษย์มีความสุขขั้นพื้นฐาน ก็คือ การดำเนินชีวิตให้ตรงตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เมื่อมนุษย์ทำอะไรโดยต้องการผลที่แท้ของการกระทำนั้นเองการกระทำที่เป็นเหตุนั้นก็ทำให้เขามีความสุข และการที่ทำได้ด้วยความเต็มใจก็จะทำให้เป็นผลดี พร้อมกับที่มีความสุขเกิดคู่ไปด้วยตลอดเวลา^{อน} การรู้จักคิดด้วย โยนิโสมนสิการ^{อน} คือ

- ๑) คิดแบบสวหาเหตุปัจจัย
- ๒) คิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ
- ๓) คิดแบบสามัญลักษณ์
- ๔) คิดแบบอริยสัจจ์ หรือ คิดแบบแก้ปัญหา
- ๕) คิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์
- ๖) คิดแบบคุณโทษและทางออก
- ๗) คิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม
- ๘) คิดแบบอุปายปลูกเจ้าคุณธรรม
- ๙) คิดแบบอยู่ในขณะปัจจุบัน
- ๑๐) คิดแบบวิภาษวาท

^{อน}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๗-๒๕๗.

^{อน}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน**, (นครปฐม : วัดญาณเวศกวัน ๒๕๕๑), หน้า ๙๒.

^{อน}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

^{อน}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒.

การคิดแบบมีโยนิโสมนสิการนี้จะช่วยหาทางออกในการแก้ปัญหา เปิดทางเดินให้แก่จิตใจ เปลี่ยนทุกข์เป็นสุข หรือพลิกสถานการณ์ร้ายให้กลับเป็นดี ทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้ทุกกรณี คนมีโยนิโสมนสิการ ก็มองเห็นช่องทางและแง่มุมที่เป็นความจริง และเป็นประโยชน์จริงที่ไม่ใช่เป็นเพียงการปลอบใจหรือกล่อมใจ คนมีโยนิโสมนสิการ มองเห็นว่า จะเกิดมาในสถานะไหนก็ตาม ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบตายตัว เมื่อเรாதกอยู่ในกระแสธรรมชาติความทุกข์ของเรา ก็เกิดขึ้น ตอนนี้อยากเป็นว่า สิ่งทั้งหลายอันเดียวกันนั้น อยู่ใน ๒ กระแสพร้อมกัน คือ(๑) อยู่ในกระแสธรรมชาติ กระแสเหตุปัจจัยหรือกระแสธรรม (๒) อยู่ในกระแสความปรารถนาของคน กระแสตัณหา หรือ กระแสคน

กระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ กับกระแสความอยากของคนนี้ มักจะเกิดความขัดแย้ง กระทบกระแทกกัน คือ เรามีความปรารถนาต่อสิ่งนั้นว่าขอให้มันเป็นอย่างนี้ แต่สิ่งนั้นเป็นไปตามอะไร ตอบได้เลยว่ามันเป็นไปตามกระแสกฎธรรมชาติ มันจะไม่เป็นไปตามกระแสความปรารถนาของมนุษย์ พอรู้จักสิ่งนั้นว่ามันเป็นไปตามกฎธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติของเหตุปัจจัย ก็มองเห็นและรู้ทันกระแสกฎของธรรมชาติ คือ รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ตอนนี้แหละกระแสใหม่จะเกิดขึ้น หรือพัฒนาขึ้นมาในตัวเรา คือ กระแสปัญญา ตอนนี้อยากของคนเปลี่ยนไปจากกระแสความอยาก หรือ กระแสตัณหา มาเป็นกระแสความรู้ความเข้าใจ หรือ กระแสปัญญา ซึ่งจะมีความสมบูรณ์ ๒ ด้าน คือ

๑) จิตใจตัวเองก็หมดทุกข์และมีความสุข เพราะไม่มีความบีบคั้นปะทะกระแทก กิเลสตัณหา และวางใจไปตามเหตุปัจจัย

๒) ปฏิบัติการก็ได้ผล

คนที่พัฒนาถึงขั้นบูรณาการกระแสคนกับกระแสธรรมเข้าด้วยกัน ชีวิตเข้าสู่ดุลยภาพ แล้ว มีคุณสมบัติ ๒ ด้าน คือ

๑) มีปัญญารู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลาย วางใจได้ ทุกข์ไม่อาจครอบงำ

๒) แก้ไขจัดการสิ่งเหล่านั้นให้สำเร็จผลอย่างดี ด้วยการกระทำที่ตรงเหตุปัจจัย

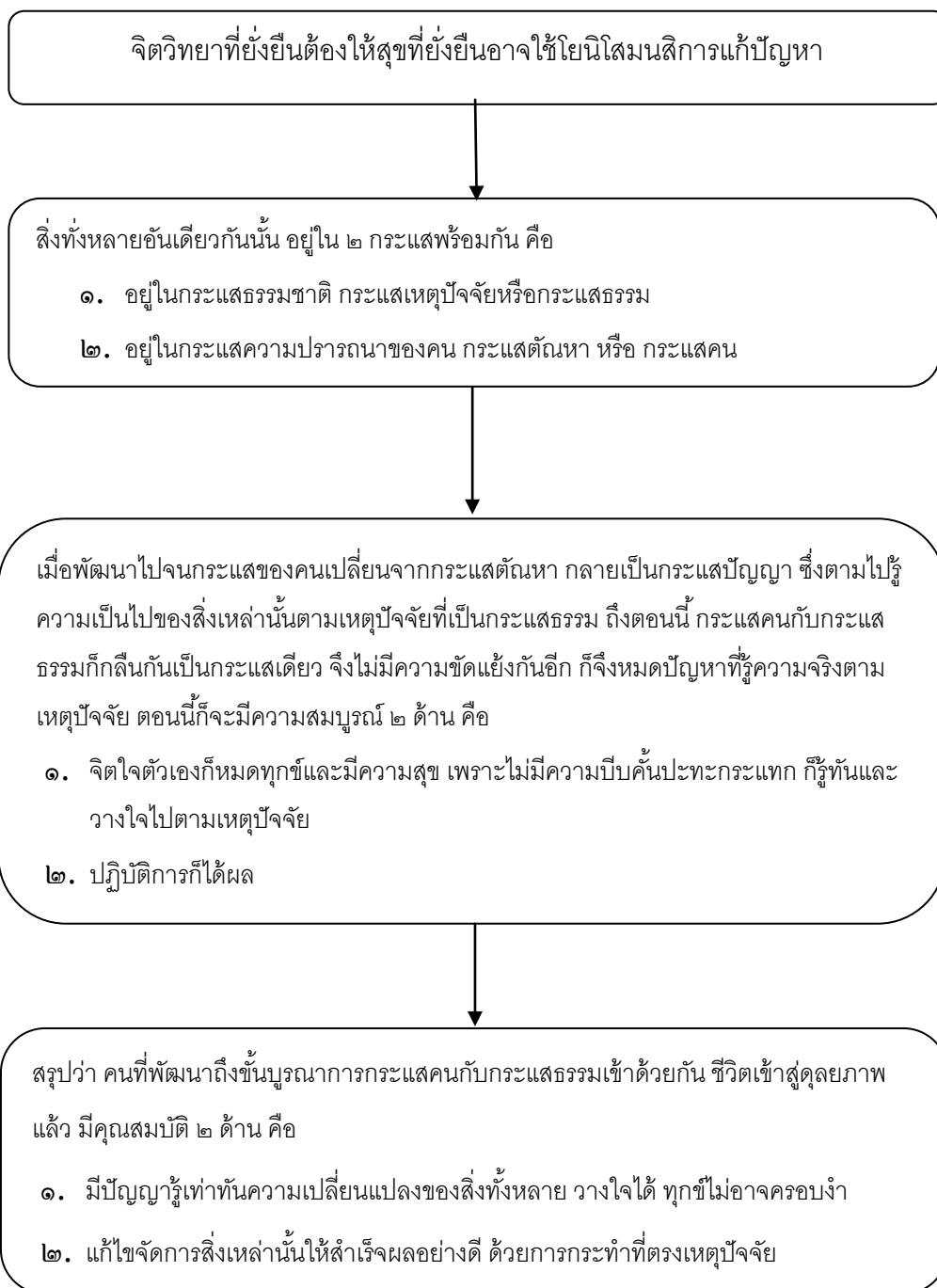
พอถึงจุดนี้แล้ว ความสุขก็ไม่ต้องการ เพราะความสุขมีอยู่ในตัวเอง ความสุขมีพร้อมในใจตัวเองเป็นประจำตลอดเวลา ไม่ต้องหา นอกจากไม่ต้องหาแล้วยังมีตลอดเวลาเสียด้วย เป็นคุณภาพของชีวิตไปเลย ความสุขกลายเป็นคุณสมบัติประจำชีวิต ประจำจิตใจของเราแล้ว ข้างนอกทำไป ข้างในเป็นสุข มนุษย์ที่พัฒนาถึงขั้นนี้ ท่านเรียกว่า เป็นผู้ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองอีกต่อไป เมื่อไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองอีกต่อไป แต่ชีวิตนี้ยังมีพลังเหลืออยู่ พลังชีวิตนั้นก็เอาไปอุทิศให้แก่มนุษยชาติ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าให้จาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่อเกื้อกูลต่อโลก

นี่คือคติพระอรหันต์เพราะตัวเองนั้นสุขเต็มบริบูรณ์แล้วจะไปที่ไหนก็ไม่มีทุกข์แล้ว มีแต่สุข เพราะฉะนั้นก็ทำเพื่อผู้อื่นอย่างเดียว พุทธอีกสำนวนหนึ่งว่า จิตวิทยาแบบยั่งยืน คือ จิตวิทยาที่ช่วย ใ้มนุษย์บูรณาการชีวิตของตนเข้ากับความเป็นจริงของธรรมชาติ และทำให้เกิดการพัฒนาที่ชีวิต คนก็ดีมีความสุข สังคมก็เกษมศานต์ และโลกก็ร่มเย็นน่าอยู่อาศัย^{๐๐}

กล่าวโดยสรุปดังตารางที่ ๒.๒ และตารางที่ ๒.๓ ดังนี้

^{๐๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐-๑๓๕.

แผนภาพที่ ๒.๒ สรุป การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาอย่างยั่งยืน

ตารางที่ ๒.๓ แสดงแนวคิดทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา

แนวคิด ทฤษฎีจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา				
หลักธรรม ของการ พัฒนาจิต อาสา	คำอธิบายหลักธรรม	ระบบ ไตร สิกขา	ระบบการ พัฒนาคน	ระบบการ พัฒนาอย่าง ยั่งยืน
หลักธรรม ของผู้นำจิต อาสา	- สังคหัตถุ หมายถึง เรื่องสงเคราะห์กัน คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ - อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ - พรหมวิหาร มีความหมายว่า เป็นธรรมประเสริฐ ไม่มีโทษ เป็นธรรมที่ปฏิบัติชอบในสัตว์ทั้งหลาย - สัปปริสัทธิธรรมธรรมของสัตบุรุษธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี - ทศพิธราชธรรม เป็นธรรมของพระราชาหรือผู้ปกครองบ้านเมือง ธรรมของนักปกครอง	ศีล	พหุติกรรม	มนุษย์
		สมาธิ	จิตใจ	
		ปัญญา	โยนิโส มนสิการ	
หลักธรรม ของบุคคลใน องค์กร	- ทาน คือ การให้ - กัลยาณมิตรธรรม หมายถึง คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ - ภาวนา คือ การเจริญ , การทำให้เป็นให้มีขึ้น , การฝึกอบรม, การพัฒนา - สมรวาสนธรรม คือ หลักธรรมของผู้ครองเรือน	ศีล	พหุติกรรม	มนุษย์
		สมาธิ	จิตใจ	
		ปัญญา	โยนิโส มนสิการ	
หลักธรรม องค์กร	สัปปายธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ , ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี			- เทคโนโลยี - สังคม
หลักธรรม ของการอยู่ ร่วมกัน	- สัมมาวาจา คือ การเจรจาชอบ ได้แก่ วจีสุจรีต ๔ - ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน - สาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง , ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน - อริยวินัยคือ ความสำนึกในการรักษาศีลหรือปฏิบัติตามศีล	ศีล	พหุติกรรม	- มนุษย์ - สังคม
		สมาธิ	จิตใจ	
		ปัญญา	โยนิโส มนสิการ	